

Nauczanie więc katechetyczne to odkrywanie kerygmatu biblijnego, zamierzonej przez autora natchnionego prawdy Pisma. Wskazania pedagogiczne Biblii muszą być poddane krytycznej ocenie w oparciu o egzegezę, by odkryć i określić istotne motywacje, którymi się inspirowały. Nie należy ich traktować jako swoistego rodzaju gotowych „recept” (metodologii postępowania). W Piśmie Świętym odkrywamy jednak pozytywny i realny wymiar wychowania, spoglądając na Boga Wychowawcę swego ludu (por. Pwt 32,1-13; Prz 3,11-12; Mt 23,8-10). On wskazuje na biblijną „bramę” edukacji – ciasną i wąską, a jednocześnie obiecuje perspektywę „drogi, która prowadzi do życia” (Mt 7,14; KKK 1696).

Benedykt XVI, podczas spotkania z uczestnikami rzymskiego Kongresu, upamiętniającego 40-tą rocznicę opublikowania konstytucji o Objawieniu Bożym, wyraził wdzięczność za to, że

w ostatnich latach, również dzięki bodźcowi, jakim była konstytucja dogmatyczna *Dei Verbum*, bardziej została doceniona podstawowa wartość słowa Bożego. Zrodziło to odnowę życia Kościoła, przede wszystkim w kaznodziejstwie, katechezie, teologii, duchowości i działalności ekumenicznej. Kościół musi nieustannie odnawiać się i odmładzać, a słowo Boże, które nigdy się nie starzeje ani się nie wyczerpuje, jest najlepszym środkiem służącym tej odnowie”. [Papież potwierdził to w pierwszym swoim Orędziu na Światowy Dzień Młodzieży, gdzie zaapelował o ścisłą zażyłość z Biblią,] ażeby była ona niczym kompas wskazujący drogę [...]. Czytanie, studiowanie i rozważanie Słowa [przekonywał papież] powinno znaleźć wyraz w życiu, odznaczającym się konkretną wiernością Chrystusowi i Jego nauce³.

W tej wędrówce nie tylko młodzi potrzebują dobrych nauczycieli i wartościowych przewodników.

Ks. Jan Kochel

Krzysztof Gózdź, *Teologia człowieka. Z najnowszej antropologii niemieckiej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, ss. 565, ISBN 83-7363-400-2.

Antropologia oznacza refleksję nad człowiekiem, który w swej głębi i złożoności jest tajemnicą. Jest nie tylko ciałem, ale także duchem; nie tylko istotą indywidualną, ale i społeczną. Istnieje w relacji do Boga, innych osób ludzkich,

³ Benedykt XVI, *Słowo Boże źródłem odnowy Kościoła*. Przemówienie do uczestników kongresu z okazji 40. rocznicy ogłoszenia soborowej Konstytucji „*Dei Verbum*”, „*L'Osservatore Romano*” (wyd. polskie) 2005, nr 11/12, s. 24, 25; tenże, *Twoje słowo jest lampą dla moich kroków i światłem na mojej ścieżce* (Ps 119 [118], 105). Orędzie Ojca Świętego na XXI Światowy Dzień Młodzieży 2006 r., „*L'Osservatore Romano*” (wyd. polskie) 2006, nr 4, s. 7.

siebie samego i całego świata. Człowiek ma swoją godność i poczucie wyjątkowości, ponieważ jest stworzony na *obraz i podobieństwo Boże* (por. Rdz 1,27). Karl Rahner mawiał, że człowiek jest pytaniem, na które nie ma odpowiedzi. Niemniej tenże człowiek zawsze interesował się samym sobą. W nowożytności pojawiły się przesłanki dla antropologii naukowej we współczesnym znaczeniu tego słowa. Dzisiaj możemy – za Mikołajem Bierdiajewem – powiedzieć, że chrześcijaństwo to skierowanie całego świata ku człowiekowi, uczynienie człowieka centrum świata.

O człowieku mówi się z wielu odmiennych punktów widzenia: filozoficznego, psychologicznego, medycznego, socjologicznego itd. Teologia mówi o Bogu dla zbawienia człowieka. Ma więc związek z antropologią, to znaczy z mówieniem człowieka o jego doświadczeniach i poznaniu samego siebie. A zatem, nie można mówić o Bogu, który dokonuje dzieła zbawienia, bez odnoszenia się do człowieka, którego On zbawia. Z tego też powodu nie można teologicznie mówić o człowieku bez Boga. Antropologia teologiczna jest dziedziną teologii dogmatycznej, która pozwala nam pojąć, kim – w świetle Jezusa Chrystusa objawiającego Boga – jesteśmy jako ludzie. W konstytucji *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II czytamy, że „Chrystus [...] w objawieniu tajemnicy Ojca i Jego miłości objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i odsłania przed nim jego najwyższe powołanie” (nr 22).

W drugiej połowie 2006 roku na półkach księgarskich ukazała się kolejna książka ks. prof. Krzysztofa Góździa, zatytułowana *Teologia człowieka. Z najnowszej antropologii niemieckiej*. Autor jest profesorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i dyrektorem Instytutu Teologii Dogmatycznej KUL. Zajmuje się głównie badaniami poświęconymi początkom człowieka (*protologia*) i jego spełnieniu (*eschatologia*), myślą teologii niemieckojęzycznej, teologią historii, historią zbawienia, antropologią teologiczną i systemem personalizmu uniwersalistycznego. Omawiana tu publikacja jest obszernym dziełem (liczy bowiem 565 stron), poświęconym najnowszej chrześcijańskiej antropologii z kręgu obszaru języka niemieckiego.

Według autora, we współczesnej antropologii wyróżnić można kilka głównych nurtów w spojrzeniu na człowieka. W książce zostają omówione cztery nurty teologicznej antropologii niemieckiej: biblijno-historyczny, witalistyczno-fenomenologiczny, transcendentalno-egzystencjalny i historyczno-eschatologiczny. Autor skupia swoje zainteresowania wokół myśli antropologicznej znanych i wybitnych przedstawicieli niemieckiego nurtu antropologii realistycznej, żywej, obiektywistycznej i historycznej. Kolejno omawia czterech reprezentantów nurtu historiozbawczego, teologiczno-historycznego, niespekulatywnego. Są to: Udo Schnelle, (ur. 1952), ewangelicko-luterański teolog biblijny, katolicki teolog Romano Guardini (1885–1968), światowej sławy dogmatyk Karl Rahner (1904–1984) oraz wybitny teolog ewangelicki, Wolfhart Pannenberg (ur. 1929). Udo Schnelle ukazuje człowieka w całej jego pełni stwórczej, a mianowicie jako Boże stworzenie podporządkowane woli Stwórcy, ale również posiadające swoją

godność, wolność i odpowiedzialność. Jedynie więź z Bogiem umieszcza człowieka w przestrzeni wolności, w której on się odnajduje, staje się partnerem dla innych ludzi i respektuje stworzenie jako dar. Romano Guardini łączył w antropologii napięcia: rozum i wolę, intelekt i uczucie, rację i intuicję, prawdę i miłość, pojęcie i praxis. Jego zdaniem, w dialektyce dwubiegunowych przeciwieństw życia, człowieka określają: materia-przyroda, natura-ciało, ciało-dusza, indywiduum-społeczność, spontaniczność-prawidłowość, immanencja-transcendencja. Antropologia Guardiniego jest personalistyczna. Jest to antropologia życia, istoty żyjącej, obrazów świadomości, przeżyć duchowych, wartości wyższych (prawdy, dobra, piękna, wolności, miłości). Człowiek jako osoba wezwany jest przez Boga do istnienia i do przyjaźni z Nim, jako Jego partner i przyjaciel. Z kolei Karl Rahner w swojej antropologii mówi o dynamicznej egzystencji osoby ludzkiej, która jest równocześnie przeżyciowa, aksjologiczna, historyczna i przygodna w stosunku do Boga. Nie ma człowieka bez jego obiektywnego i subiektywnego odniesienia się do Boga i nie ma Boga bez człowieka, czyli nie ma teologii bez antropologii, podobnie jak nie ma antropologii bez teologii. Według Rahnera człowiek jest stworzony w ten sposób, że staje się całkowicie niezrozumiały bez Boga i bez istotowej relacji do Niego. Jest to antropologia prymatu zbawiennej wiary w Boga, która nierozzerwalnie łączy człowieka z Jezusem Chrystusem. Stąd też najbardziej właściwą antropologią jest dla Rahnera chrystologia. Wolfhart Pannenberg określa człowieka jako mikrokosmos i centrum całej rzeczywistości. Historia, która jest strukturą i środowiskiem człowieka, ma wymiar zbawczy, dzięki obecności w niej mocy Bożej. Rzeczywistość rozumiana historycznie jest drogą prowadzącą do Boga. Człowiek swe podobieństwo do Stwórcy ciągle współtworzy z Bogiem – i taki jest również sens jego życia. Człowiek, chrześcijanin, realizuje się i spełnia religijnie nie poza światem historii, lecz przez świat doczesny i przez historię świecką, choć dzięki otwarciu się na Boga.

Podsumowując powiemy, że wszystkie cztery ujęcia najnowszej antropologii niemieckiej charakteryzuje zdecydowane odejście od antropologii metafizycznej, hellenistycznej, scholastycznej, neoscholastycznej oraz radykalnie idealistycznej. Nie ma w nich filozoficznych koncepcji klasycznych, jakie były konstruowane w chrześcijaństwie na bazie platonizmu, stoicyzmu, tomizmu i idealizmu niemieckiego. W przeciwieństwie zaś do teologii klasycznej, dla której głównym tematem był Bóg, podstawowym tematem dzisiejszej teologii jest człowiek.

Całość dzieła zamyka kilkudziesięciostronicowa bibliografia, na którą składają się: bibliografia podmiotowa analizowanych autorów, bibliografia przedmiotowa, w której znajdziemy podstawowe prace o autorach, oraz ogólna bibliografia antropologiczna, na którą składają się pozycje z zakresu antropologii teologicznej, jak i antropologii pozateologicznej, oraz literatura pomocnicza.

Publikacja ks. prof. Krzysztofa Góździa, zatytułowana *Teologia człowieka. Z najnowszej antropologii niemieckiej*, pozwala nam nie tylko gruntownie zapoznać się ze współczesną niemiecką myślą antropologiczną i teologiczną, ale

również stanowi ważny przyczynek do zbudowania integralnej wizji człowieka. Teologia polska otrzymuje znakomite dzieło, którego lektura zapewne zachęci niejednego czytelnika do dalszych naukowych poszukiwań oraz pozwoli zrozumieć, że antropologia jest podstawowym wymiarem całej teologii, zarówno systematycznej jak i praktycznej.

Ks. Grzegorz Kucza

Leksykon teologii pastoralnej, red. R. Kamiński, W. Przygoda, M. Fiałkowski, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Lublin 2006, ss. 945, ISBN 83-7306-293-9.

Terminu teologia pastoralna lub praktyczna używa się w dwojakim znaczeniu. W znaczeniu szerszym używa się go na oznaczenie kilku dyscyplin, z których każda zajmuje się zbawczą działalnością Kościoła. Do tych dyscyplin należą: dydaktyka pastoralna, obejmująca katechetykę i homiletykę, liturgika oraz teologia pastoralna w ścisłym tego słowa znaczeniu. Każda z wymienionych dyscyplin teologii pastoralnej zajmuje się odpowiednim zakresem działalności Kościoła, posiada własny sposób prowadzenia refleksji naukowej oraz własny warsztat metodologiczny. Teologia pastoralna w wąskim znaczeniu, to jedna z wymienionych dyscyplin częściowych. Jej przedmiotem jest działalność Kościoła w świecie. W związku z tym, że przedstawiciele różnych kierunków i ujęć tej dyscypliny naukowej akcentują odmienne aspekty działalności zbawczej Kościoła w refleksji teologiczno-pastoralnej (podkreślając albo elementy eklezjologiczne, albo prakseologiczne lub nawet społeczno-polityczne), istnieje wiele i to zróżnicowanych definicji teologii pastoralnej. Nie można jednak podważyć prawdy, iż teologia pastoralna to nauka, która – w świetle Objawienia Bożego i wyników analizy teraźniejszej sytuacji Kościoła – wypracowuje zasady i dyrektywy pastoralne, według których Kościół w aktualnej sytuacji realizuje misję pośrednictwa zbawczego. Dlatego bliskie jest pastoralistom określenie Jana Pawła II, dla którego teologia pastoralna jest

nauką refleksją o codziennym wzrastaniu Kościoła, w mocy Ducha Świętego, w kontekście historii; a więc o Kościele jako „powszechnym sakramencie zbawienia”, jako znaku i żywym narzędziu zbawienia Jezusa Chrystusa, działającym przez słowo, sakramenty i posługę miłości. Teologia pastoralna nie jest tylko umiejętnością, zespołem wskazań, doświadczeń i metod. Ma status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej, ponieważ czerpie z wiary zasady i kryteria działalności duszpasterskiej Kościoła w historii [...]. Wśród tych zasad i kryteriów szczególnie ważne miejsce zajmuje ewangeliczne rozeznanie sytuacji społeczno-kulturalnej i kościelnej, w której prowadzona jest działalność duszpasterska (*Pastores dabo vobis*, nr 57).